

NE NA LC DD NT VU EN CR RE

Sårbar (VU)
A2c+3c+4c

Klass: Agaricomycetes, **Ordning:** Gomphales, **Familj:** Gomphaceae, **Släkte:** Gomphus, **Art:** Gomphus clavatus - violgubbe (Pers.:Fr.) Gray **Synonymer:** klubblik trumpetsvamp, Craterellus clavatus (Pers.:Fr.) Fr.

Kännetecken

Violgubbe är en kantarellik, köttig och kompakt, trattformad svamp med ett åsigt till rynkigt hymenium av violett till brunviolett färg. Den släta översidan är smutsigt brungul, ofta med inslag av violett. Fruktkropparna, som kommer på hösten, är 5–15 cm höga och upptill ca 10 cm vida. Violgubben är enda arten av släktet *Gomphus* i norra Europa och det finns ingen snarlik art att förväxla den med.

Utbredning och status

I Sverige är den rapporterad från drygt 400 aktuella lokaler (2016) och det totala antalet lokaler bedöms vara högst 800. Violgubbens utbredning i Sverige är östlig med tyngdpunkt i Uppland. För övrigt är den känd från några få platser i Sydsverige och på västkusten, några spridda lokaler från norra Götaland till Västernorrlands län samt enstaka fynd i Jämtlands och Norrbottens län. Den finns på tre lokaler i Danmark (2016). Den är känd från 140 lokaler i sydöstra Norge (2015) och på några lokaler i Finland. I en sammanställning från 2003 rapporteras den känd från drygt 1 000 lokaler, huvudsakligen i bokskogsmiljöer, i 25 europeiska länder. I 17 av dessa länder är den rödlistad. Dess starkaste förekomst finns i Frankrike. Violgubbens totala utbredningsområde sträcker sig från Europa österut över Asien och till västra Nordamerika.

Ekologi

I Sverige bildar violgubbe mykorrhiza med huvudsakligen gran och sparsamt med bok, utomlands är den rapporterad att även växa tillsammans med ädelgran, tall och ek. I Sverige ligger nästan alla växtplatser i grandominerade barrskogar och knappt 10 växtplatser i bokskog. I Mellan- och Sydeuropa växer den huvudsakligen i bokskog. Den växer huvudsakligen under gran i örtrika barrskogar på mullrika brunjordar. Marken utgörs normalt av kalkhaltig morän, lerbotten eller kalkberggrund. Moränen kan ibland vara ganska blockig. De örtrika barrskogsbestånden har ofta hög bonitet, är flerskiktade, gamla och har tidigare använts för skogsbete.

Vanligen ligger violgubbens växtplatser på frisk, mossrik mark i svaga sluttningar eller i småkuperad terräng och ofta i övergångszonen mellan den torrare och fattigare risvegetation på mer bergig mark och den mer fuktiga och näringsrika örtvegetation i lägre liggande fuktstråk eller sumpskog. Såväl i grandominerad barrskog som i bokskog förefaller rörligt markvatten och kalkhaltig jord vara viktiga ståndortskrav. Violgubben växer i täta grupper eller stora gyttningar, vanligtvis i ofullständiga häxringar eller i långa rader. Det är få mykorrhizasvampar som har häxringar, där dess mycel som växer till i form av en expanderande ring. Violgubbens häxringarna är vanligen mellan 1-7 meter i diameter men kan i sällsynta fall bli upp till 12-14 meter i diameter. En häxring som följdes under sju år utanför Uppsala ökade diametern med 15 cm per år (uppgift från Gillis Aronsson). Förmodligen varierar tillväxten beroende på förutsättningarna i marken och med olika årsmån. Hos röddroppig taggsvamp med sammanhängande täta vita mycelmattor rapporteras t ex en tillväxthastighet på 2-3 cm/år. Stora häxringar av violgubbe förekommer bara i gamla skogar som kan vara mycket gamla, troligen betydligt äldre än hundra år. Förmodligen är beror detta på att det funnits en lång trädkontinuitet på dessa platser.

Hot

Det största hotet idag mot violgubben är skogsavverkning. Med all sannolikhet har violgubben minskat kraftigt sedan mitten av 1900-talet som följd av övergången från småskaligt skogsbruk till trakthyggesbruk i kombination med upphört skogsbete. Slutavverkningar av violgubbens växtmiljöer, äldre betespräglade granskogar och ofta med lång trädkontinuitet, är den huvudsakliga orsaken. Arten överlever inte en slutavverkning och verkar dessutom ha svårt att etablera sig i nya skogsbestånd. Violgubben förekommer främst i äldre skogar och mycket få fynd är gjorda i yngre bestånd. Vid avverkning dör trädets rötter, därmed försvinner förutsättningarna för violgubbens mykorrhizasymbios och markmycelet dör. Det är inte ännu inte studerat och känt om och i vad grad violgubbemycel kan fortleva om hänsynsträd lämnas vid kända mycel. Violgubbe är bara sällsynt rapporterad från skogar yngre än 50 år som varit kalavverkade. I en mindre studie där fyra 40-50 åriga granskogar med förekomst av violgubbe undersöktes i Uppland, konstaterades att i samtliga fall växte det 20-40 år äldre granar på platserna med violgubbe. Det förefaller i dessa fall att violgubbens mycel i dessa fall överlevt på träd som lämnades vid avverkningen, även om det inte helt går att utesluta att nyetablering från sporer skett i något fall. Biotoper för mykorrhizasvampar (äldre skogar med hög bonitet) är generellt underrepresenterade både i befintliga skyddade områden och i nyckelbiotopsinventeringen.

Åtgärder

Ett åtgärdsprogram för violgubbe i Naturvårdsverkets regi har pågått mellan 2006-2011 och med förlängning 2013-2016. Detta har genererat en hel del ny kunskap om artens utbredning och ekologi i Sverige, starkt bidragit till att värdefulla kalkbarrskogsmiljöer uppmärksammas, prioriterats i flera fall blivit skyddade. Åtgärdsprogrammet ger en utmärkt sammanställning av kunskapsläget om violgubbe och kan laddas ner från Naturvårdsverkets webb-bokhandel.

Skogar med rikliga förekomster violgubbe bör inte trakthyggesavverkas utan helst skyddas eller alternativt skogsbrukas med förstärkt naturhänsyn. Det behöver utredas om någon form av försiktigt hyggesfritt brukande, plockhugning, kan ske på lokaler med mindre förekomster violgubbe och om dessas mycel då kan fortleva. Violgubben förefaller dock vara känslig och det rapporteras att fruktkropparna inte återkommer efter att en skog har gallrats. Historiskt har kalkbarrskogar varit en mycket betespräglad miljö. Ökad skogsbete i lämpliga skogar är förmodligen en angelägen åtgärd för att förbättra violgubbens förutsättningar i skyddade områden. Detta har i mindre skala påbörjats på några ställen, bl a Bolstan-Vad i Uppsala län. Violgubbe indikerar en värdefull miljö som ofta hyser många andra sällsynta och hotade arter.

Övrigt

Arten har tidigare även hetat klubblik trumpetsvamp på svenska. Det är en uppskattad matsvamp utomlands. Plockning av enstaka fruktkroppar påverkar inte ett mycels fortlevnad eller förmåga att producera fruktkroppar kommande år. Utländska namn – NO: Fiolgubbe, DK: Køllekantarel, FI: Pölkkyisieni, ENG: Pig's ear.

Violgubbe är en ansvarsart för Uppsala län.

Naturvård

Konventioner: Skogsstyrelsens signalart

Åtgärdsprogram: Fastställt

Litteratur

Aronsson G. 2006. Åtgärdsprogram för bevarande av violgubbe (*Gomphus clavatus*). Naturvårdsverket. Rapport 5638.

Dahlberg A, Croneborg H (eds), 2003. 33 Threatened Fungi. Complementary and Revised Information on Candidates for Listing in Appendix 1 of the Bern Convention. EU DG. Council of Europe, Strasbourg.

Lange, L. 1974. The distribution of macromycetes in Europe. *Dansk Botanisk Arkiv* 30(1).

Persson, O. & Mossberg, B. 1994. *Kantareller*. Wahlström & Widstrand.

Ryman, S. & Holmåsén, I 1984. *Svampar. En fälthandbok*. Interpublishing, Stockholm.

Författare

Svengunnar Ryman 1984. Rev. Karl-Henrik Larsson 1997. Rev. ArtDatabanken 2010. Rev Anders Dahlberg 2017.